CZU: 81`373.7:39=135.1 https://doi.org/10.59295/drgl2025.47

STRUCTURI FRAZEOLOGICE ALE TERMENULUI *BUBĂ* ÎN LIMBA ROMÂNĂ. O PERSPECTIVĂ ETNOLINGVISTICĂ

PHRASEOLOGICAL STRUCTURES OF THE TERM *BUBĂ* IN ROMANIAN. AN ETHNOLINGUISTIC PERSPECTIVE

Aura COMORAŞU

profesoară de limba şi literatura română,
Școala Gimnazială Explorator Teodor Gheorghe Negoiță, Sascut, RO
doctorandă, Școala de Studii Doctorale,
Universitatea „Vasile Alecsandri”din Bacău, RO
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3589-2534

Abstract: ***This study aims to explore the way to highlight the significance of images related to diseases generically called bube in the structure of phraseologisms, highlighting, in particular, their relationship with the set of beliefs and superstitions with which they are associated. Thus, the phraseological structures based on the term bubă will be examined from the perspective of the role that the disease plays in the popular mentality, a role that we will outline through the information provided by folklore, ethnography, sociology and the history of mentalities. By analyzing how illness is conceptualized in language, a window is opened that allows a deep understanding of the popular mentality. Knowledge regarding illness and suffering thus constitutes a point of convergence between culture and nature, and the study of phraseologisms from an ethnolinguistic perspective provides a broad understanding of how language reflects and transmits human knowledge and beliefs.***

Keywords: *images, diseases, phraseologisms, the popular mentality, ethnolinguistic perspective*

Sintagma *unité phraséologique* (*unitate frazeologică*) a fost introdusă pentru prima dată de Charles Bally în lucrarea sa *Précis de stylistique*. Aceasta a fost ulterior preluată de V. V. Vinogradov și de alți lingviști sovietici, care au tradus-o ca *frazeologhiceskaia ediniţa*. Din această expresie a derivat termenul *frazeologhizm*, care a fost adoptat ulterior în diverse limbi de cultură europeană [1, p. 138].

În lingvistica românească contemporană, *unitate frazeologică* și *frazeologism* sunt concurați de structuri precum: *grupuri frazeologice*, *combinații constante de cuvinte*, *îmbinări stabile de cuvinte*, *sintagme stabile* sau *unități sintagmatice* [2, p. 14]. Structurile frazeologice, denumite de Iorgu Iordan *izolări*, reprezintă formule fixe, create la un moment dat și care rămân neschimbate, fiind transmise prin tradiție și păstrate atât din punct de vedere formal, cât și din punctul de vedere al semnificației. Termenul de *izolări* este justificat prin faptul că elementele care le compun, precum și structurile în sine, se separă de restul limbii, întrucât beneficiază de un tratament special [3, p. 209].

Stelian Dumistrăcel oferă o viziune generală asupra problematicii lexicului, punând un accent deosebit pe expresiile idiomatice. În dicționarul *Până-n pânzele albe. Ex-*

presii românești (2001) [4], lingvistul ieșean detaliază circumstanțele în care anumite combinații de cuvinte, adesea considerate simple formule „tehnice” din diverse domenii, au dobândit sensuri figurate. În completarea explicațiilor istorice, social-economice și cultural-religioase referitoare la numeroasele expresii figurate din limba română, sunt incluse și informații de natură sociolingvistică și etnolingvistică.

În cadrul acestui articol vom analiza structurile frazeologice ale termenului *bubă* dintr-o perspectivă etnolingvistică [5], subliniind relația dintre „cunoașterile” despre lucruri și reprezentarea acestora în structurile fixe ale limbii. Structurile frazeologice bazate pe imagini referitoare la afecțiunile omenești vor fi examinate din perspectiva subordonării lor la anumite paradigme de semnificare, ca rezultat al rolului pe care boala îl joacă în relația dintre natură și cultură. Aceasta va fi realizată prin înțelegerea sensului frazeologic ca un proces în două etape: prima etapă se referă la sensul literal, lexicalizat, convențional, accesat automat [6, p. 397], iar a doua etapă se concentrează pe sensul frazeologic, „derivat” și „figurativ”, care se bazează în principal pe metaforă și metonimie, elemente esențiale ale frazeologiei în toate limbile [7, pp. 26-31].

Potrivit lui Eugeniu Coșeriu, „cunoașterea lumii” nu doar că influențează, ci și determină într-o anumită măsură expresia lingvistică, cultura nonlingvistică și competența extralingvistică oferind „o justificare rațională pentru etnolingvistică” [8, p. 139]. Astfel, adoptând perspectiva coșeriană potrivit căreia etnolingvistica are în vedere analiza diversității și variației limbajului în strânsă legătură cu civilizația și cultura unei societăți, vom încerca să demonstrăm cum o anumită structură frazeologică reflectă un tip specific de experiență și cunoaștere intuitivă a realității.

Acest studiu își propune să urmărească modalitatea de a evidenția semnificația imaginilor legate de bolile numite generic *bube* în structura frazeologismelor, evidențiind, mai ales, relația acestora cu ansamblul credințelor și superstițiilor cu care se asociază. Astfel, structurile frazeologice care au la bază termenul *bubă* vor fi examinate din perspectiva rolului pe care boala îl joacă în mentalitatea populară, un rol pe care îl vom contura prin informațiile furnizate de folclor, etnografie, sociologie și istoria mentalităților.

În colecțiile de folclor românești, termenul *bubă* are mai multe înțelesuri și poate fi interpretat în funcție de contextul în care este utilizat. În lucrarea *Boli, leacuri la oameni și vite și păsări după datinile și credințele poporului român*, T. Pamfile consideră că sunt multe feluri de bube, ceea ce îngreunează deosebirea între ele. „Ele iau naștere din farmece, vrăji, aruncături, dat, din sânge” [9, p. 30]. *Buba* ca simbol al bolii și al necazului în folclorul românesc reflectă o percepție mai largă a suferinței umane, fie ea fizică sau morală. În cultura populară, orice formă de durere, fie o rană vizibilă sau o suferință nevăzută, era denumită adesea *bubă*, iar acest termen a căpătat conotații simbolice puternice.

În concepția tradițională, boala sau suferința fizică era adesea văzută ca o consecință a păcatelor, greșelilor sau a unor comportamente considerate neadecvate. Astfel, *buba* devine un simbol al unei pedepse primite fie de la divinitate, fie de la forțe supranaturale. Suferința adusă de boală era percepută ca un răspuns la o încălcare a ordinii divine sau sociale, iar *buba* era un semn fizic al acestei perturbări.

În folclor, *buba* subliniază, de asemenea, ideea că omul este vulnerabil în fața naturii și a forțelor supranaturale. Fie că este vorba de boală, fie de necazuri, *buba* reprezintă

suferința care îl face pe om conștient de fragilitatea și efemeritatea sa. Această vulnerabilitate era contracarată în tradiția populară prin rugăciuni, descântece și alte forme de protecție spirituală.

Buba în descântecele românești joacă un rol central, fiind asociată cu ritualuri și practici magice menite să vindece diverse afecțiuni, fie fizice, fie spirituale. Descântecele reprezintă un tip de practică populară în care puterea cuvintelor și a gesturilor sacre este folosită pentru a alunga boala și necazul [10, p. 140], iar buba este adesea personificată sau tratată ca un element malefic ce trebuie îndepărtat [11, p. 308]. În anumite descântece legate de bube, buba se supără și dispare, pleacă. Din cauza neglijării lor, acestea, supărate, „s-au aplecat din vârf și s-au secat din rădăcină". Expresia *a i se arunca abubă* [12, p. 335] este ilustrată și în lucrarea lui A. Gorovei, *Credințe și superstiții*, când nerespectarea unor zile sfinte, sacre de către femei duc la dobândirea unor bube. În descântece, buba este adesea personificată, fiind tratată ca o entitate răuvoitoare sau un duh care poate fi convins să plece. Fie că este vorba de o boală a pielii, de o infecție sau de o rană deschisă, *buba* este percepută ca ceva cu viață proprie, ce poate fi izgonită prin intermediul cuvintelor magice și al gesturilor rituale. Aceste ritualuri [13, p. 26] implică nu doar incantații, ci și acțiuni specifice: stropirea cu apă, atingerea ușoară a zonei afectate, folosirea unor obiecte sacre (precum un fir de busuioc [14, pp. 31-33] sau un brâu sfințit), toate având rolul de a însoți verbalizarea puterii de vindecare. *Buba* ca personaj mitologic în folclorul românesc apare sub diverse forme și reprezintă o figură simbolică legată de suferință, boală și frică [15, p. 115]. Această personificare a *bubei* o transformă într-un personaj malefic, adesea asociat cu boli, molime și nenorociri, dar și cu forțe supranaturale care afectează negativ viața oamenilor. Așadar, în folclorul românesc, *buba* este mai mult decât o simplă leziune fizică. Ea devine un simbol complex al suferinței, al bolii și al necazului, adesea cu conotații spirituale și morale, reflectând legătura profundă dintre corpul fizic, starea emoțională și credințele religioase sau supranaturale ale comunității. Aceste semnificații ale imaginii bubei din folclor se reflectă și la nivelul structurilor frazeologice în calitate de forme lingvistice expresive păstrătoare de credințe și superstiții populare. Expresiile care conțin termeni referitori la boli oferă o perspectivă fascinantă asupra legăturilor dintre cuvânt, concept și imagine.

În *Dicționarul universal al limbii române,* Lazăr Șăineanu prezintă ca sens de bază al termenului *bubă* „umflătură dureroasă cu puroi", apare în sintagmele „*buba oii*, boală lipicioasă a oilor, numită și *dalac*; *buba mânzului*, boală lipicioasă a cailor, numită și *răpciugă*", iar despre *bube dulci*, precizează că „se fac mai ales la copii, pe cap și pe lângă buze"[16, p. 80]. Cuvântul *bubă* este utilizat cu sensul figurat „rău grav, durere sufletească" în structura *asta-i buba* [17, *idem*]. *Dicţionarul limbii române*, seria veche, cunoscută sub sigla *DA* [18], redactată sub conducerea lui Sextil Puşcariu, în tomul I/I, publicat în 1913, cuvântul *bubă* prezintă două sensuri: cel de „nume generic pentru umflăturile țesutului celular de sub piele, cu caracter purulent" și cel de „rană" [19, p. 661]. Primul sens al termenului frecvent întâlnit în locuțini ca *a se umple de bube*, *a se curăța de bube* [20, *Idem*] face trimitere la simptomele bolii *bubat* sau *vărsat* care se caracterizează prin eruperea unui număr mare de bube.

Termenul *bubă* apare în expresia *a atinge buba* [21, p. 659] ca imagine pentru un subiect sensibil, o problemă dureroasă sau o situație delicată care poate provoca disconfort

sau reacții negative. Expresiile echivalente *a pune degetul pe bubă* [22, p. 112] și *a pune degetul pe rană* [23, *idem*] sunt variante care sugerează aceeași problemă nerezolvată, iar „punerea degetului" înseamnă concentrarea direct pe ceea ce este greșit sau deranjant. Expresia *cu muierea să umbli ca cu o bubă coaptă* îndeamnă la păstrarea unei conduite atente față de sexul frumos, având drept scop evitarea conflictelor sau a situațiilor neplăcute. *Buba coaptă* servește ca o metaforă pentru o situație fragilă, care necesită atenție și precauție. În acest context, femeia este percepută ca fiind mai sensibilă, iar cei din jur trebuie să fie prudenți în comportament și cuvinte pentru a evita tensiunile. Apariția unei probleme sau a unei dificultăți, care nu devine evidentă până când nu se dezvoltă pe deplin, este ilustrată prin expresia *buba cap nu face până nu se coace* [24, p. 504]. Sensibilitatea și prudența sunt reflectate în expresia idiomatică *a umbla pe lângă cineva ca cu o bubă coaptă* [25, *idem*] care indică importanța de a te comporta cu mare grijă și atenție în apropierea acelei persoane, pentru a evita conflictele sau reacțiile adverse. Imaginea *bubei coapte* simbolizează o stare extrem de delicată, predispusă să genereze disconfort la cea mai mică intervenție. O descriere a unei situații sau a unei persoane deosebit de sensibile poate fi exprimată prin frazeologismul *a fi bubă coaptă*, sugerând ideea că problema sau persoana în cauză se află într-o stare avansată de tensiune sau dificultate, care nu poate fi trecută cu vederea și care necesită o abordare atentă și delicată. Prin urmare, expresia se referă fie la o ființă fragilă și sperioasă, fie la o persoană lipsită de energie sau afectată de boli severe.

Ilustrând omul foarte supărăcios, expresia *a fi bubă rea* [26, p. 504] este folosită pentru a descrie o persoană care pare să creeze constant probleme și care nu contribuie pozitiv la situația în care se află. De obicei, această persoană este considerată dificilă și provocatoare. Pentru a evidenția punctul critic sau cauza principală a unei probleme, se recurge la expresiile idiomatice *aici e buba* [27, *idem*], *asta-i buba* [28, idem] și *unde-i buba* [29, idem]. Expresiile sunt frecvent utilizate pentru a evidenția sursa unui conflict, a unei neînțelegeri sau a unui obstacol semnificativ. Când oamenii sunt considerați buni la suflet, blânzi este folosită expresia *bun să-l pui la bubă* [30, p. 505] ce descrie o persoană care este considerată potrivită sau binevenită într-o situație problematică sau complicată, uneori utilizat ironic, în sensul că va aduce mai multe probleme sau va amplifica dificultățile existente. În contrast, expresia *cel cu buba* [31, *idem*] reprezintă persoana vinovată, care se teme de posibilitatea ca greșelile sale să fie descoperite, având o natură care o face să creadă că se vorbește constant despre ea și despre faptele sale reprobabile. *A-i cunoaște unde-l doare buba* [32, p. 720] înseamnă a ști exact care este punctul sensibil sau vulnerabil al unei persoane, fie din punct de vedere fizic, emoțional sau psihologic. Evocarea senzației neplăcute și dureroase, care necesită atenție și îngrijire, dar care, în același timp, generează tensiune sau chiar suferință este exprimată în *te iubesc ca pe o bubă coaptă* [33, p. 400]. Aceasta sugerează că dragostea este percepută ca fiind complexă, dificilă și, în anumite momente, chiar dureroasă. Expresia constituie o formulare ironic-umoristică, folosită pentru a exprima o afecțiune dificilă sau complicată, care poate fi mai mult o sursă de disconfort decât de plăcere. Expresia *a coace buba într-însul* [34, p. 92] ilustrează o situație în care o persoană acumulează, în interiorul său, o problemă, o nemulțumire sau o suferință care se intensifică, dar care nu este exprimată sau manifestată în mod deschis.

În cadrul acestui studiu, se subliniază faptul că structurile frazeologice ce includ termenul *bubă* au la bază un sistem complex de cunoștințe și credințe populare legate de boală și suferință. Prin analiza modului în care boala este conceptualizată în limbaj, se deschide o fereastră care permite o înțelegere profundă mentalității populare. Cunoașterea referitoare la boală și la suferință constituie, astfel, un punct de convergență între cultură și natură, iar studiul frazeologismelor dintr-o perspectivă etnolingvistică furnizează o înțelegere amplă a modului în care limbajul reflectă și transmite cunoștințele și credințele omenești.

Referințe bibliografice:

1. HRISTEA Th., *Sinteze de limba română*, Bucureşti, Editura Albatros.
2. SAVIN, Petronela, *De gustibus disputandum... Frazeologia românească privitoare la alimentaţie*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2011, p. 14.
3. IORDAN, Iorgu, *Stilistica limbii române*, ediţie definitivă, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1975, p. 209.
4. DUMISTRĂCEL, Stelian, *Până-n pânzele albe. Expresii românești*, Editura Institutul European, Iași, 2001, prima ediție fiind publicată în 1997.
5. COȘERIU, Eugeniu, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică*, Editura Știința, Chișinău, 1994.
6. ARIEL, M., *Literal, minimal and salient meanings*, în „Journal of Pragmatics", nr. 34, 2002, p. 397.
7. SAVIN, Petronela, *Bucate din bătrâni. Frazeologie şi cultură românească*, Iași, Editura Institutului European, 2018, pp. 26-31.
8. COȘERIU, Eugeniu, *Lingvistica din perspectivă spațială ...*, *op. cit*., p. 139.
9. PAMFILE, Tudor, *Boli și leacuri la oameni și vite și păsări după datinile și credințele poporului român*, Editura SAECULUM I. O., București, 1999, p. 30.
10. GOROVEI, A., *Descântecele românilor. Studiu de folclor*, Regia M. O. Imprimeria Națională, București, 1931, p. 140: Descântec de bubă: „Ieși, buba bubelor, puiul ciumelor, ieși bubă de 99 de ani că cu mătura te-oi mătura și în mare te-oiu țipa".
11. MARIAN Simion Fl., *Descântece poporane române*, Tipografia R. Eckhardt Cernăuți, Suceava, 1886, p. 308: „*Buba Ciumii* / *Buba sgaibii*... „Când unui om i se umflă capul, urechile şi gura, atunci spun Românii din Transilvania, că omului aceluia *i s-a aruncat buba*, că-l doare capul de *bubă.* (...)". Acest descântec se rostește marțea, înainte de răsăritul soarelui , iar în timp ce rostește versurile descântecelor descântătoarea amenință neîncetat buba cu un cuțit.
12. GOROVEI, A., *Credinți și superstiții ale poporului român*, Librăriile Leipzig Otto Harrassowitz, Viena, 1915, p, 335.
13. CANDREA, I. A., *Folclor medical ...*, *op. cit*., p. 26: „În Oltenia, puiul de găină, spintecat de viu, se aplică pe bube sau răni ce nu se vindecă curând".
14. PAMFILE, Tudor, *Boli și leacuri*..., *op. cit*., pp. 31-33.
15. CANDREA, I. A. *Folclor medical ...*, *op. cit*., p. 115: „cel ce produce « bubele » se cheamă *Bubă*";
16. ŞĂINEANU, Lazăr, *Dicţionarul universal al limbei române*, ediția a VIII-a, Editura Scrisul Românesc, Craiova 1930, p. 80.
17. *Idem*.
18. [Academia Română] *Dicţionarul limbii române*; I/I, literele A-B, Bucureşti, 1913; I/II, litera C, Bucureşti, 1940; I/III, fascicula I, D -de, Bucureşti, 1949; II/I, literele F-I, Bucureşti, 1934; II/II, fasc. I, J -lacustru, Bucureşti, 1937; II/III, ladă - lojniță [s.a].

19. [Academia Română] *Dicţionarul limbii române ...*, *op. cit*., p. 661.
20. *Idem*.
21. ZANNE, Iuliu A., *Proverbele românilor din România, Basarabia, Bucovina, Ungaria, Istria și Macedonia*, vol. I, Editura Librăriei Socecu &Comp., București, 1901, p. 659: „a atinge buba, adică a atinge punctul dureros cum spune francezul mettre le doigt sur la plaie".
22. ZANNE, Iuliu A. , *Proverbele românilor ...*,vol. II, *op. cit*., p. 112: „A pune degetul pe bubă (Maior P. Budișteanu c. București, J. Ilfov, - Negruzzi, Conv. Liter., XII), A atinge punctul dureros, a-l lovi pe cineva unde-l doare, a arăta răul fără ocol", p. 17.
23. *Idem*.
24. ZANNE, Iuliu A., *Proverbele românilor ...*,vol. II, *op. cit*., p. 504: Într-un sens mai larg, aceasta exprimă faptul că faptele rele ale omului nu se știu până nu se dau descoperă, adică omul nu poate fi numit hoț până nu este prins furând.
25. *Idem*.
26. *Ibidem*, p. 504.
27. *Idem*.
28. *Idem*.
29. I*dem*.
30. ZANNE, Iuliu A *Proverbele românilor ...*,vol. II, *op. cit*., p. 505.
31. *Idem*.
32. *Ibidem*, p. 720.
33. ZANNE, Iuliu A., *Proverbele românilor ...*,vol. VII, *op. cit*., p. 400.
34. ZANNE, Iuliu A., *Proverbele românilor ...*,vol. X, *op. cit*., p. 92.